

Truede og sårbare fugler i jordbrukslandskapet

Christian Pedersen og Gunnar Engan

Jordbrukslandskapet huser mange fuglearter og de er en viktig del av opplevelsen av et landskap. Men fuglene er også gode indikatorer på om vi driver et bærekraftig landbruk. 3Q-programmet til Norsk institutt for skog og landskap overvåker utbredelsen og antallet av fugler i jordbrukslandskapet.

Et landskap rikt på fugler

Fugler utgjør en iøynefallende og populær del av jordbrukslandskapet arts mangfold, og ulike arter benytter ulike leveområder i dette landskapet. I åpne enger og fuktenger trives arter som vipe, åkerrikse, vaktel, fasan og sanglerke, mens arter som låvesvale, taksvale og tårnseiler jakter insekter i luftrommet over de samme arealene. I kratt og kantsoner finner vi arter som gulspurv, hortulan, buskskvett og torsanger, mens arter som stær, kråke, skjære og kattugle trenger trær og skogholt for å finne reirplasser og områder for å søke føde. Et variert landskap med mange landskapselementer gir grunnlag for et rikt og variert fugleliv.

Vakre og sårbare miljøbarometere

Men fugler er ikke bare av opplevelsesmessig verdi, de er i tillegg gode indikatorer på ulike miljøtilstander i våre omgivelser – også i jordbrukslandskapet. Hvis

Sanglerke er en art som viser nedgang i Norge og flere steder i Europa. Ofte er denne nedgangen knyttet til intensivering av jordbruket. Foto: Frank Steinkjellå.

Vipe er oppført på rødlista og bestandene har hatt nedgang i Norge og i Europa. Foto: Frank Steinkjellå.

fuglearter går tilbake kan dette være et tegn på at noe er galt i leveområdene deres. En del av overvåkingen i 3Q-programmet (Tilstandsovervåking og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap) som drives av Norsk institutt for skog og landskap omfatter overvåking av bestandsstørrelse og utbredelse av fuglearter som er knyttet til eller lever i jordbrukslandskapet. Gjennom å overvåke fuglebestander kan vi få en indikasjon på om det landbruket vi har i dag er i samsvar med de målsettinger vi har om et bærekraftig landbruk.

Blant alle de fugleartene som lever i Norge finnes det også såkalte rødlistearter. Dette er arter som er truet eller sårbare fordi de har en negativ bestandsutvikling over tid. På den norske Rødlista er det ført opp 77 fuglearter for fastlands-Norge. Flere av disse rødlistede artene finnes i jordbrukslandskapet og årsaken til at disse artene finnes på lista er i hovedsak arealendringer eller endringer i arealbruk. Ofte skyldes de mest dramatiske endringene at jordbrukslandskap gror igjen eller at man innfører et mer intensivt jordbruk. I Norge og flere andre land er det nå et økende fokus på å bedre forholdene for fuglearter i jordbrukslandskapet gjennom omfattende tiltak. Men for å kunne dokumentere at tiltakene har den ønskede effekten, er det viktig å gjennomføre langsiktige overvåkningsprogrammer av

Storspove er på tilbakegang i Norge både i antall hekkende par og i utbredelse. Foto: Frank Steinkjellå.

utvalgte organismegrupper. Overvåkingen av fugler i 3Q er et eksempel på dette.

Metodene vi bruker

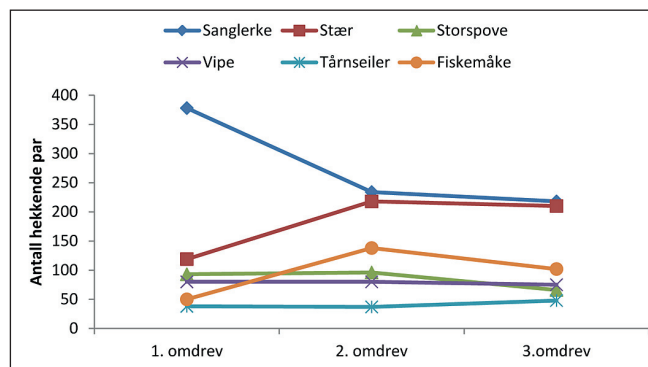
I 3Q-programmet blir opptelling av fugl gjort ved punkt-takseringer innenfor et utvalg av de nær 1000, 1 km² store 3Q-flatene. For hver av de inkluderte 3Q-flatene er det lagt ut 9 observasjonspunkter i et rutenett. Takseringen er gjort en gang i takseringsåret, og i tidsrommet etter at alle trekkfuglene har etablert seg i området. Feltpersonell blir valgt ut av Norsk Ornitologisk Forening (NOF), som er en viktig samarbeidspartner i overvåkingen av fugl i 3Q-programmet.

Resultatene som presenteres her er fra registreringer gjort i perioden 2000 til 2008 fra 97 av 3Q-flatene som er blitt besøkt tre ganger i perioden. Bare fugler som står på den norske Rødlista (2010) presenteres her.

Hva har vi funnet til nå

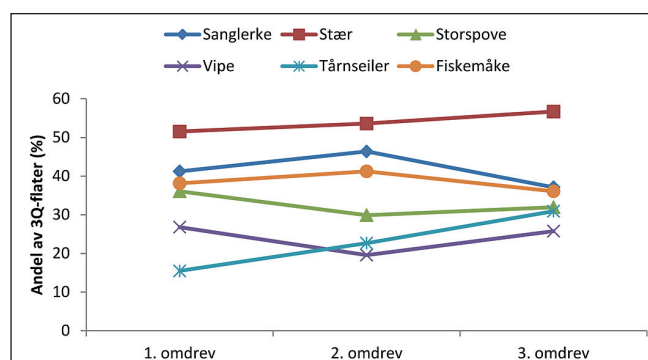
Til sammen ble det registrert 35 hekkende, rødlistede fuglearter på 3Q-flatene. Men blant disse var det kun 6 arter som var vanlige nok til at vi med sikkerhet kan si noe om utviklingen (se figur 1 og 2). Vi skiller mellom en arts utbredelse og antall fordi en art kan gå tilbake i antall individer selv om den finnes over hele landet, men en art kan være relativt uendret i antall selv om den forsvinner fra flere områder. Det er utviklingen over tid som sier noe om situasjonen blir bedre eller verre for disse artene.

Vi har observert nedgang i antall hekkende par hos sanglerke, vipe og storspove, men en oppgang hos stær og tårnseiler. Fiskemåke varierer derimot noe i antall. Samtidig har vi funnet at stær og tårnseiler har økt i utbredelse, men sanglerke og storspove går noe tilbake. Vipe og fiskemåke varierer noe i perioden.

Figur 1. Endringer i antall hekkende par. Med omdrev menes den tidsperioden det tar for å registrere alle fugleflatene.

Det som gjør tolkningen av denne utviklingen vanskelig er at flere av artene er trekkfugler. Vi vet derfor ikke om årsakene til endringene ligger i overvintringsområdene eller i Norge. Ved å knytte de endringene vi observerer hos fuglene med endringer som har skjedd i leveområdene i samme periode, kan vi finne ut om fuglene påvirkes av årsaksforhold i Norge eller i utlandet. Da kan vi også finne ut om de tiltakene som har blitt gjennomført har slått ut positivt for noen arter og negativt for andre. Som beskrevet over har de forskjellige artene ulike krav til leveområder, og dermed er det ikke gitt at tiltak for å bedre forholdene for noen arter automatisk gir fordeler for andre. Dette er utfordringer som 3Q-programmet skal prøve å avdekke i tiden framover.

Figur 2. Endringer i utbredelse på 3Q-flatene. Med omdrev menes den tidsperioden det tar for å registrere alle fugleflatene.

Referanser

- Dramstad, W. E., W. J. Fjellstad, og O. Puschmann. 2003. 3Q - Tilstandsovervåking og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap. NIJOS-rapport 11/2003.
- Egan, G., H. Bratli, W. J. Fjellstad, og Dramstad, W. E. 2008. 3Q – Biologisk mangfold i jordbrukets kulturlandskap. Dokument fra Skog og landskap, 01/2008.
- Kålås, J. A., Å. Viken, S. Henriksen, and S. Skjelseth. 2010. Norsk rødliste for arter. Artsdatabanken, Norge.